

A falvak

Idén minden új tagállamnak, köztük hazánknak is, el kellett készítenie a társadalmi összefogásról szóló nemzeti cselekvési tervet. Az elkészült tervezet összegezte az Európai Bizottság munkájában részt vevő tárcák azon főbb célkitűzéseit és intézkedéseit, amelyek segítik a hátrányos vagy speciális élethelyzetben élő társadalmi integrációját. A tervezetet társadalmi vita után, július végén a kormány is megtárgyalta, és azt elfogadta.

– Kít tekintünk hátrányos vagy speciális élethelyzetben lévőnek, mit jelent az esélyegyenlőség?

• Az esélyegyenlőség koncepciója az egyenlő bánásmód elvének képviselőjével indult és vált az Európai Unió szociálpolitikájának alapelvévé. Nyugat-Európa többek között abban különbözik a világ többi részétől, hogy szociálisan érzékenyebb, nagyobb figyelmet fordít mindazokra, akik valamilyen okból nem tudnak közvetlenül részesülni a gazdasági fejlődés előnyeiből. Tehát egy szociálpolitikai koncepcióról van szó, melynek kulcsfogalma a társadalmi kohézió, az összetartó, szolidáris társadalom. Az egyenlő bánásmód elve először a foglalkoztatás terén, a nőkre vonatkozóan jelent meg. Ilyen volt „az egyenlő munkáért egyenlő bért” ígé-

nye, azaz, hogy a nők a munkavállaláskor ne kerüljenek hátrányos helyzetbe. Később ez kiterjedt a migránsokra, a fogyatékkal élőkre és az etnikai kisebbségekre is. A következő felismerése az EU-nak az volt, hogy nem elégséges az egyenlő bánásmód elvének érvényesítése. Nem elegendő, ha csak jogszabályokkal biztosítjuk azt, hogy ne lehessen diszkriminálni embereket, ugyanis ahhoz, hogy ez működjön, az érintett csoportoknak konkrét segítségre van szükségük. Erről szól az esélyegyenlőség elve...

Tavaly Magyarországon is megszületett az egyenlő bánásmód elvét megfogalmazó ún. antidiszkriminációs törvény, melyhez létre kell hoznia a kormánynak azt a hatóságot, mely az említett törvényben megfogalmazottaknak érvényt szerez. Fontos, hogy legyenek jelzőrendszerek, és az említett hatóságnak jogában álljon szankcionálni mindazokat, akik nem tartják be a törvényt.

Az Európai Unió 2002-ben döntött arról, hogy a tagjelölt országokat bevonja a szegénység és a társadalmi kirekesztődés elleni együttműködésbe. Ennek első lépéseként 2003 decemberére Magyarország is elkészítette a Társadalmi Befogadásról Szóló Közös Memorandumot (JIM), melyben megfogalmaztuk a társadalmi kirekesztettség területén jelentke-

ző legfontosabb problémákat és feladatokat, megjelölve azokat a társadalmi csoportokat, melyek figyelemre, segítségre szorulnak. A cselekvési terv elkészítésével kapcsolatos feladatok koordinálására jött létre a Társadalmi Kirekesztés Elleni Tárcaközi Bizottság. A kormány most tárgyalja a társadalmi összetartozásról szóló Nemzeti Cselekvési Tervet, ami összefoglalja, hogy mely társadalmi csoportok milyen segítséget kapnak 2006-ig. Fontos megemlíteni, hogy megkezdődik az Európa Terv második fázisának tervezése is, melyhez EU-források is igényelhetők majd. Ez a 2007–2013 közötti időszakra határozza meg a feladatokat. Ezen belül a társadalmi kohézióval, a szolidaritással kapcsolatos tervezés koordinálása az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal feladata.

– Magyarország lakosságának több mint egyharmada falvakban él, a 3178 település többségében az ott élők száma nem éri el a kétezret. Van olyan település, ahol összesen tizenketten laknak. Az ott élők számára lehetetlennek tűnik az esélyegyenlőség...

• Magyarországon a rendszerváltás nagy lehetőséget jelentett az önkormányzatok számára. Minden település megválaszthatta saját területét, saját polgármesterét, aki valóban felelős az ügye-

megtartó ereje

Beszélgetés Dr. Göncz Kinga tárca nélküli esélyegyenlőségi miniszterrel

kért, és valóban számon kérhető azért, hogy az adott településen mi történik, valamint személyes kapcsolatban van az ottaniakkal, tisztában van a helyi problémákkal... Mára azonban többé-kevésbé látható, hogy a decentralizációnak negatív következményei is vannak. A szociális területen azt látom, hogy sokféle szolgáltatást a legkisebb önkormányzatok nem tudnak fenntartani: pontosan ott szegény az önkormányzat, ahol az emberek is szegények. Ott a legsúlyosabbak a szociális problémák, ahol nagyon sok az idős ember, és esetleg van néhány sokgyermekes család, de nincs infrastruktúra, nincs munkahely... Ezek a települések nem kapnak segítséget attól a környékbeli nagyobb településtől, melynek jobbak a lehetőségei, mert nincs közöttük formális kapcsolat. A nagyobb települések jobb helyzetben vannak, de nem szolidárisak a kisebb településekkel. A városokban, ha az ellátás szegényes is, azért működik az ellátórendszer a fogyatékosokkal élők számára, vagy például van bölcsőde. Azt látjuk viszont, hogy a kisebb települések jobban hajlanak a társulásokra. Nagyon sokszor elhangzik az a kérdés: mi lesz azokkal a településekkel, ahol nincs posta, és nincs iskola. Természetesen érthető, ha egy kistelepülés ragaszkodik

az iskolájához, de az is érthető, ha egy szülő azt szeretné, ha a gyermeke olyan iskolába járna, ahol van internet-hozzáférés, angoltanár, ahonnan középiskolába és egyetemre lehet bekerülni, ahol piacképes szakmát lehet tanulni. Sajnos azt látjuk, hogy néhány százfős településen nem lehet fenntartani ilyen iskolát. Ha a környező országok közül Ausztriát vizsgáljuk, azt látjuk, hogy gyakran élhetőbb az élet a falun, mint a városban. Falun is van közlekedési eszköz, működőképes infrastruktúra, adottak a munkába járás feltételei. Az iskolának vagy a postának tehát nem kell feltétlenül az adott településen lennie, az a fontos, hogy a levelet el lehessen küldeni, és a gyerekek jól érezzék magukat a településükön, miközben jó színvonalú iskolába járhatnak. Nem biztos, hogy az a megoldás, hogy mind a 3200 településre mindent odatelepítünk. Annyi pénz nincs a költségvetésben... Persze, ez nem jelenti azt, hogy ne legyenek elérhetőek a szolgáltatások. A korszerű közszolgáltatás megteremtésével a feladatellátást minden településen biztosítani kell. Inkább azon kellene gondolkodni, hogy hogyan marad meg a falvak megtartó ereje, mitől érdemes ott élni, miért érdemes oda költözni, akár több gyermekes családoknak is. Ezekre a települési hátrányokra elsősorban a regi-

onális tervezésnek kell választ adnia, melyhez uniós forrásokat is lehet találni.

– *Halmozottan hátrányos helyzetűek a romák. Esetükben, a kormány által meghatározott stratégiai célok mindegyike indokolt. Foglalkoztatás, oktatás, egészségügy, telepek felszámolása... Korábban, Teleki László egyik sajtótájékoztatóján, a telepfelszámolásról szólva azt mondta, hogy még az idén elkezdődik. Elkezdődik?*

• Magyarországon ma azt látjuk, hogy főleg a romák – de nemcsak a romák – egy része nagyon rossz körülmények között él. A házak rossz állapotban vannak, nincs csatorna, nincs egészséges ivóvíz. Gyakran egészségre ártalmas, szennyezett környezetben, szemételepek mellett élnek, az ott élők többsége tartósan munkanélküli, nincsenek tartalékaik, a gyerekek iskolázatlanok. A telepfelszámolás nem csak az uniós csatlakozás miatt indokolt. De ne is telepfelszámolásról beszéljünk, mert az nem fejezi ki pontosan a kormányzat szándékát. Itt többről van szó, komoly integrációs programot kell végrehajtanunk. Olyat, amely komplex módon kezeli a problémákat: a telepeken, telepszerű lakóhelyeken élők lakhatási feltételeinek javítását, az oktatást, a foglalkoztatást, az egészségügyi és a szociális ellátást. Nem elég lakást

biztosítani, ha nem tudják fizetni a lakbért, a közüzemi díjakat az ott élők. Egyszerre kell segíteni abban, hogy a rászorultak tartósan munkához jussanak, a gyerekek pedig iskolába járjanak, így az ő munkavállalási esélyeik tovább javulhatnak. Ez a történet a szociális munkáról is szól, arról, hogy hogyan lehet a családoknak segíteni. Meg kell mutatni, hogy segítséggel, és a saját erejük mozgósításával még az ilyen reménytelennek tűnő élethelyzetekből is létezik kiút. Van esélyük, lehetőségük a felzárkózásra, de mindez hosszú folyamat. A tervezés megkezdődött, az elkészült program tartalmazza majd a hozzárendelt forrásokat is, melyek már a jövő évi költségvetésben szerepelnek. Magyarország hitelajánlatot kapott az Európa Tanács Fejlesztési Bankjától, a tárgyalások folyamatban vannak. Amint a program elindul, pályázatokat írunk ki az önkormányzatok számára, de ezt megelőzően szeretnénk az önkormányzati érdekvéköpiseleti szövetségek képviselőinek a véleményét is meghallgatni.

– *2005. január elsejéig a közintézmények akadálymentesítésének meg kellene történnie...*

• Így igaz, bár sajnos nem tudjuk befejezni az akadálymentesítést a jövő év elejére. Dönteni kell az újabb határidőről, pontos ütemezéssel. Sajnos, az akadálymentesítésben még nagyon messze vagyunk a céltól, a közintézményeknek körülbelül 30 százaléka felel meg a feltételeknek, az önkormányzatok pedig részben a forráshiány miatt még rosszabbul állnak...

Csiky Ildikó

JIM a T Szó

Magyarország

Az egészségügyi, szociális és családügyi miniszter, valamint az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter között 2004. június 18-án aláírt megállapodás értelmében a társadalmi kirekesztés elleni programok kormányzati koordinálása, valamint a Nemzeti Cselekvési Terv készítésének és végrehajtásának átfogó összehangolása 2004. július 1-jétől az Esélyegyenlőségi Kormányhivatalba került.

Az alábbiakban bemutatandó európai uniós együttműködés célja, hogy a tagállamok fokozzák erőfeszítéseiket a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem területén. A feladat *dr. Göncz Kinga* miniszter aszszony kinevezésével került át az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztériumból az Esélyegyenlőségi Kormányhivatalba. Ez a terület korábban az ESZCSM-ben is az ő felügyeletével működött.

Az Európai Unióban a '90-es évek második felétől erősödött fel a szociális kérdések iránti érdeklődés. Elsőként a foglalkoztatáspolitikai, a szociális biztonsági rendszerek koordinációja és a nemek közötti esélyegyenlőség területén fektették le a tagországok az együttműködés alapjait. A szegénység és társadalmi kirekesztődés által fenyegetett társadalmi csoportok (munkanélküliek, fogyatékos személyek, etnikai kisebbségek tagjai, egyéb alacsony jövedelmű csoportok) integrációját célzó uniós szintű együttműködés jogi alapjait az 1999-ben hatályba lépett Amszterdami Szerző-

dés 136. és 137. cikkelye tartalmazza. A szerződés arról rendelkezik, hogy a társadalmi kirekesztődés elleni harcnak az EU új szociálpolitikai célkitűzésévé, az európai szociális modell egyik alappillérvé kell válnia.

A szegénységi küszöb alatt élők

Az Európai Tanács 2000 márciusában megrendezett lisszaboni ülésén azt tűzte ki célul, hogy az EU 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő tudás-alapú társadalmává váljon, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahely, valamint erősebb társadalmi kohézió biztosítása mellett. Az ülést előkészítő bizottsági javaslat arról is beszámolt, hogy az EU tagországaiban a szegénységi küszöb alatt élők, és a társadalmi kirekesztődés által fenyegetettek száma elfogadhatatlanul magas: 2000-ben a teljes népesség 18 százaléka élt a szegénységi küszöb alatt. Célul tűzték ki, hogy ezt az arányt 2005-ig 15 százalékra, 2010-ig 10 százalékra kell csökkenteni, míg a sze-

génységben élő gyermekek számát ugyancsak 2010-ig felére kell csökkenteni.

E célok elérése érdekében döntés született egy közös társadalmi kirekesztődés elleni stratégia megvalósításáról. Mivel az unió a tagállamok szociális rendszereinek nagyfokú különbözősége és eltérő tradíciói miatt tiszteletben tartja a tagállamok kizárólagos kompetenciáját e területen, a jogi szabályozás helyett egy annál puhább szabályozáson alapuló együttműködést vezetett be – ez az ún. nyitott koordinációs módszer, amely a következőket foglalja magába:

- ☒ közös célkitűzések lefektetése – a négy, jelenleg is érvényben levő közös célkitűzést 2000 decemberében fogadták el;

- ☒ a közös célkitűzések beépítése a nemzeti és regionális politikákba, az ezek megvalósításához szükséges intézkedésekről két évente ún. nemzeti cselekvési tervek (National Action Plans – NAPs/ incl) keretében kell beszámolni az EU-nak – a korábbi tagállamok 2001–2003-ra, illetve 2003–2005-re készítették cselekvési terveket;

Társadalmi Befogadásról lé Közös Memorandum

részvétele az EU szegénység és társadalmi kirekesztés elleni együttműködésében

☒ közös indikátorok, mutatószámok kidolgozása, amelyek lehetővé teszik a tagállamok által eszközölt intézkedések hatásainak, és a legjobb gyakorlatoknak az összehasonlítását (a 18 közösen használt mutató az ún. Laekeni-indikátorok);

☒ a kölcsönös tanulási folyamat részeként rendszeres monitorozás és értékelés – ennek fő eszköze a bizottság által a tagállami cselekvési tervekről készített Közös Jelentés a Társadalmi Beilleszkedésről (Joint Inclusion Report – JIR);

☒ mindezen folyamatokat támogatja egy közösségi akcióprogram. A Társadalmi Kirekesztődés Elleni Közösségi Akcióprogram (Community Action Programme to Combat Poverty and Social Exclusion) 2002–2006 között támogat különböző kutatásokat és civil, nem-kormányzati szervezetek közti nemzetközi együttműködéseket, melyek egymás pozitív gyakorlatainak megismerését teszik lehetővé.

Láthatjuk tehát, hogy ez az együttműködés összességében arra irányul, hogy a tagállamok – felismerve a szegénység elleni küzdelem

fontosságát – önkéntes vállalkásokat tesznek a szegénység és a kirekesztődés csökkentésével kapcsolatban (lehetőleg számszerűen mérhető célok megfogalmazásával), majd a kölcsönös tanulás részeként egymás rendelkezésére bocsátják tapasztalataikat az e célok érdekében hozott szakpolitikai intézkedéseikről.

Közösségi akcióprogram

Az Európai Unió 2002-ben döntött a tagjelölt országok bevonásáról a fenti folyamatba. Hazánkban – csakúgy, mint a többi tagjelölt országban – 2002 nyarán került sor a közösségi akcióprogram munkájába való bekapcsolódásra, és ekkor indultak el a Társadalmi Befogadásról Szóló Közös Memorandum (JIM) elkészítésének munkálatai is. A JIM a Magyar Kormány és az Európai Bizottság által közösen szövegezett, az együttműködést mintegy megalapozó dokumentum volt, mely 2003 decemberében került elfogadásra, és amely az unió által megadott egységes tartalmi, szerkezeti szempontok alapján készült. A JIM bemutatja a szegénység és a társa-

dalmi kirekesztettség területén jelentkező fő problémákat, a legfontosabb kihívásokat és célkitűzéseket, valamint felméri a jelenleg rendelkezésre álló eszközöket. A JIM-et 2003 decemberében Brüsszelben az Európai Bizottság képviselője, hazánk részéről pedig dr. Göncz Kinga miniszter asszony, akkor még, mint az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium képviselője írta alá. A memorandum idehaza széles körű tárcaközi együttműködésben, a társadalmi partnerek bevonásával készült.

A JIM az első olyan hazai dokumentum, amely átfogóan tartalmazza e rendkívül

komplex és szerteágazó terület – a társadalmi kirekesztés jelenségének – fő hazai tendenciáit, és a rendelkezésre álló eszközöket. A dokumentumban megjelölt legfőbb kihívások és szakpolitikai prioritások a jövőre nézve a következők:

- az inaktív és hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatásban való részvételének segítése;
- a munkaerő-piaci kihívásoknak jobban megfelelő képzés, és a hátrányos helyzetű gyermekek társadalmi integrációját elősegítő esélyteremtő oktatás, élethosszig tartó tanulás;
- megfelelő és hozzáférhe-

*Az Európai Tanács nizzai ülése
2000 decemberében
fogadta el a közös célkitűzéseket,
melyek az alábbiak:*

- ☒ a foglalkoztatottság lehetővé tétele és a forrásokhoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés mindenki számára;
- ☒ a társadalmi kirekesztődés megelőzése;
- ☒ a legveszélyeztetettebbek segítése;
- ☒ minden érintett szereplő mozgósítása.

tő lakhatás biztosítása;

- a szociális védelmi rendszer modernizációja;

- a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés esélyeinek növelése;

- a területi hátrányok csökkentése;

- a diszkrimináció elleni fellépés;

- kiemelt figyelem a különösen veszélyeztetett csoportokra – célcsoportjaink: romák, fogyatékossgal élők, gyermekek, pszichiátriai- és szenvedélybetegek, hátrányos helyzetű területeken élők, bevándorlók;

- összehangolt ágazati politikák megvalósítása;

- a civil társadalom erősítése és bevonása;

- nemzetközileg is összehasonlítható, a társadalmi kirekesztődés mérésére alkalmas statisztikai rendszer kialakítása.

A JIM elkészítését követően, uniós taggá válásunktól hazánk is a korábbi tagállamokkal megegyező feltételekkel vesz részt az együttműködésben. Ezért 2004. július 31-éig el kell készítenünk az első, 2004–2006-ra vonatkozó, a társadalmi összetartozásról szóló nemzeti cselekvési tervünket. A nemzeti cselekvési terv a JIM-ből kell, hogy kiinduljon, számszerű és konkrét célkitűzéseket kell tartalmaznia, valamint össze kell gyűjtenie mindazokat az intézkedéseket, melyeket az egyes tárcák a 2004-2006-os időszakban ezen a területen kívánnak megvalósítani.

A nemzeti cselekvési terv elkészítése során

ismét figyelembe kell venni az uniós szempontokat: elvárás a komplex, stratégiai megközelítés alkalmazása, számszerű célkitűzések (target-ek) megfogalmazása, az intézkedéseket pedig – akárcsak a JIM-ben – a közös célkitűzések rendszerében kell bemutatni. Mindezt a rendelkezésre álló/tervezett források feltüntetésével, és a megfelelő mutatók használatával. Mindezekre tekintettel a dokumentum első fejezete áttekintést ad az ország gazdasági és társadalmi helyzetéről. A második fejezet a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem területén megfogalmazott fő célkitűzéseket tartalmazza, valamint olyan számszerű célokat fogalmaz meg, amelyek a későbbi monitorozás alapját jelenthetik. A harmadik fejezet a 2004–2006 között megvalósítani tervezett szakmapolitikai intézkedéseket, programokat összességben, a közös célkitűzések és a JIM szerkezetében. Szintén az uniós szempontoknak megfelelően a negyedik fejezet bemutatja az úgynevezett intézményi feltételeket, amelyek azt segítik, hogy a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen tett intézkedések minél szélesebb körben, „minden érintett szereplő bevonásával” kerüljenek végrehajtásra. Az ötödik fejezet – szintén az uniós elvárásokhoz igazodva – kiemelt négy olyan „jó gyakorlatot”, amelyek, mint rendszerszerű eszközök, a társadalmi kirekesztés csökkentésére

mérhető módon gyakorlatok hatást.

A cselekvési terv az intézkedések megfogalmazása során elsősorban a már elindult vagy tervezett tárcaprogramokra épít. A legfontosabb kapcsolódások a következők: a Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív programjai; az EQUAL Közösségi Kezdeményezés; a készülő Foglalkoztatási Akcióterv; az Országos Fogyatékosügyi Program; a cigányság életkörülményeinek és társadalmi helyzetének javítására irányuló középtávú intézkedéscsomag; a Körtársasági Esélyegyenlőségi Program; a tervezés alatt álló SZOLID program (a szociális törvénykezés megújításáról); a Nemzeti Népegészségügyi Program; a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája; a Nemzeti Drog Stratégia stb.

A társadalmi kirekesztés elleni bizottság

A cselekvési terv elkészítésére, valamint a társadalmi kirekesztéssel kapcsolatos uniós együttműködésben való részvételből adódó egyéb feladatokra jött létre 2004. elején a Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottság. A tárcaközi bizottság elnöki tisztét az esély-

egyenlőségi tárca nélküli miniszter látja el, munkájában szinte az összes tárca részt vesz.

A nemzeti cselekvési terv tervezete elkészült. A dokumentum jelenleg áll államigazgatási egyeztetés alatt, azt a kormány várhatóan még júliusban elfogadja. Ezt követően Brüsszelbe kerül kiküldésre, ahol a bizottság jövő év elejére értékelő jelentést készít róla – a többi új tagállam cselekvési tervével együtt. A következő években folyamatos munkát jelent majd a cselekvési terv megvalósulásának nyomon követése, valamint a 2006–2009 közötti időszakra szóló újabb cselekvési terv kidolgozása. Ehhez elengedhetetlen a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemmel kapcsolatos fokozott társadalmi és szakmai párbeszéd, valamint minden érintett kormányzati és nem-kormányzati szereplő mobilizálása. Fontosnak tartjuk, hogy a szegénységgel és a kirekesztődéssel szembeni fellépéshez 2006-tól a Strukturális Alapokból jövő forrásokat is fokozottabban tudjuk felhasználni.

Vajda Györgyi

Esélyegyenlőségi

Kormányhivatal,

Fejlesztés-koordinációs

Igazgatóság

Az együttműködéssel kapcsolatos további információk az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal honlapján (www.eselyegyenloseg.hu), a www.eszcsm.hu honlap Társadalmi kirekesztés elleni küzdelem oldalán, valamint az Európai Bizottság http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/index_en.htm honlapján található